

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎีและเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเรื่องผลการดำเนินการสถานีวิทยุพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช จังหวัดพิษณุโลก ผู้ศึกษาเสนอเสนอแนวคิด ทฤษฎี และเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังต่อไปนี้

- 2.1 แนวคิดเกี่ยวกับการดำเนินงาน
- 2.2 แนวคิดเกี่ยวกับการบริการวิชาการ
- 2.3 แนวคิดเกี่ยวกับเนื้อหาธรรมะ
- 2.4 แนวคิดเกี่ยวกับการติดตาม
- 2.5 แนวคิดเกี่ยวกับการประเมินผลงาน
- 2.6 รายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- 2.7 กรอบแนวคิดการวิจัย

2.1 แนวคิดเกี่ยวกับการดำเนินงาน

การดำเนินการจะลงน้ำหนักไปงานบริหาร การจัดการให้งานบรรลุวัตถุประสงค์มากน้อยเพียงไร อีกทั้งเปรียบเทียบผลที่ได้จากการดำเนินการ นั่นคือว่าในเรื่องการรับฟังรายการธรรมทางวิทยุ ผู้ฟังเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมหรือไม่ หรือ กล่าวอีกนัยหนึ่ง การประเมินผลการดำเนินการการเผยแผ่ธรรมทางวิทยุ คือการประเมินผลปฏิบัติการต่อการดำเนินงานในการเผยแผ่ธรรมผ่านคลื่นวิทยุ เช่นว่า หน่วยงานหนึ่งทำการประเมินผลหน่วยงานใน 6 ตัวแปรหลัก คือ ประสิทธิภาพทางการเงิน ประสิทธิภาพทางด้านกายภาพ ความพึงพอใจของผู้ใช้บริการ การดำเนินงานตามแผนวิสาหกิจ คุณภาพแผนวิสาหกิจ และคุณภาพการบริหาร ดังที่มีนักวิจัยหลายท่านได้ได้วางแนวคิดเกี่ยวกับการดำเนินงานไว้ ดังนี้

2.2 แนวความคิดเกี่ยวกับการบริการวิชาการ

มหาวิทยาลัยสงฆ์ได้กำหนดพันธกิจที่นอกเหนือจากการผลิตบัณฑิต การวิจัยและพัฒนา การส่งเสริมพระพุทธศาสนาและทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมแล้ว ก็ยังมีคำว่า การบริการวิชาการแก่สังคมอีกด้วย โดยไม่ได้กำหนดว่าจะให้บริการในรูปแบบใด แต่ให้มีการบริการอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ดังนั้น การที่ผู้วิจัยได้กำหนดรูปแบบการบริการวิชาการด้วยหลักสูตรที่เป็นสื่อสารสนเทศแก่เยาวชน นักศึกษา

นักเรียน ชมรมผู้สูงอายุ ผู้ติดตามอ่านบทความทางวิชาทางหนังสือพิมพ์ วารสาร ผู้รับฟังรายการธรรมะทางวิทยุ

การที่มหาวิทยาลัยกำหนดการบริการวิชาการเป็นพันธกิจไว้เบื้องต้นนั้น ตั้งอยู่บนฐานปฐมพจน์ในการเผยแผ่ศาสนาของพระพุทธเจ้าที่ว่า

จรต ภิกขเว จาริกํ พุชชนิตาย พุชชนสุขาย โลกานุกมฺปาย อุตถาย หิตาย สุขาย เทว
มนุสุสานํ มา เอเกน เทว อคมิตถ เทเสถ ภิกขเว ฐมมํ อาทิกุลฺยาณํ มชฺเชกกุลฺยาณํ
ปริโยสานกุลฺยาณํ สาตุถํ สพฺพญฺชนํ เกวลปริปุณฺณํ ปริสุทฺธํ พุรหฺมจฺริยํ ปกาเสถ

แปลว่า “ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอทั้งหลายจงจาริกไปเพื่อประโยชน์ เพื่อสังคมสงเคราะห์ เพื่อความสุขแก่ชนทั้งหลาย จงแสดงธรรมให้ไพเราะในเบื้องต้น ในท่ามกลาง และในที่สุด พร้อมทั้งอรรถพจน์ชณะ พวกเธอจงประกาศพรหมจรรย์ให้บริสุทธิ์บริบูรณ์สิ้นเชิง”¹

ปรัชญาในการเผยแผ่ในคำต่าง ๆ ดังกล่าวมา มีผลให้มีหน่วยงานบริการวิชาการแก่สังคมเกิดขึ้นในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย รวมทั้งวิทยาเขต วิทยาลัยสงฆ์ ห้องเรียนฯ และศูนย์วิทยบริการต่าง ๆ ทั่วประเทศ โดยตั้งสำนักส่งเสริมพระพุทธศาสนาและบริการวิชาการแก่สังคมนอกจากนี้ยังมีส่วนธรรมนิเทศ สำนักงานหอสมุดและเทคโนโลยีสารสนเทศ ส่วนงานเทคโนโลยีสารสนเทศ

ผู้วิจัยมีแนวความคิดในเนื้อหา โดยจัดกำหนดกลุ่มประชากรที่รับบริการจากแหล่งเรียนรู้ เช่น ห้องสมุดชุมชน จัดนิทรรศการตามโอกาสต่าง ๆ ด้านการแนะแนวอาชีพ เช่นว่าวัดเป็นสถานที่รองรับการฝึกอาชีพสำหรับแม่บ้าน มีการตัดเย็บเสื้อผ้า ตัดผม ย้อมผ้า ทำอัฐฐบริวารต่าง ๆ แล้วจำหน่ายให้กับชุมชน ด้านจัดกิจกรรมทางศาสนา มีวันสำคัญทางศาสนา วันสำคัญของชาติ ที่เกี่ยวกับศาสนา เช่นว่าวันที่ 5 ธันวาคมหาราช วันที่ 12 สิงหาคมหาราชินี จะเห็นได้ว่า ทั้งอาณาจักร และพุทธจักรร่วมกันแสดงพระบรมสาทิสลักษณ์ตามถนน ตามวัดต่าง ๆ ด้วยข้อความที่เป็นจะสร้างจิตสำนึกได้ดีมาก จัดกิจกรรมอะไรขึ้นมาเพื่อเฉลิมพระเกียรติทั้งนั้น แม้ปฏิบัติธรรมก็เฉลิมพระเกียรติ

2.3 แนวความคิดเกี่ยวกับเนื้อหาธรรมะ

ผู้วิจัยมีแนวความคิดในเนื้อหาของรายการธรรมะ ที่เป็นเนื้อแท้ 70% เช่นอริยสัจ 4 ชั้น 5 ไตรลักษณ์ ส่วนอื่นที่เหลือเป็นวัฒนธรรมประเพณี เรื่องเล่าจากชาดกต่าง ๆ แนวพระสูตร เช่นเรื่องปฐม

¹ วิ.ม. (ไทย) 4/32/40.

วิญญาณ ประชญาประยุกต์กับศาสนา ศีลธรรม คุณธรรม จริยธรรม รวมไปถึงพระเครื่อง พระกรุ พระกริ่ง รุ่นต่าง ๆ โดยชำเหี่ยวชาญมาดำเนินรายการบ้าง หรือให้คำสัมภาษณ์มาบ้าง เป็นครั้งคราว อนึ่ง การดำเนินรายการนั้น ได้ดำเนินถึงเนื้อหาที่สอดคล้องกับเวลา ถ้าเป็นเวลาเช้าก็จะเป็นแนวกัมมัฏฐาน อานิสงส์การปฏิบัติกัมมัฏฐาน การทำบุญตักบาตร ขาวสารธรรมและศาสนา วัตถุประสงค์กับสังคม เหตุการณ์ การศึกษา การปฏิบัติธรรม ช่วงกลางคืนเน้นธรรมแนวประยุกต์กับสังคม เหตุการณ์

2.4 แนวความคิดเกี่ยวกับการติดตาม

ว่าโดยหลักการแล้ว “การติดตาม เป็นการทำกิจกรรมนั้น ๆ ที่ต่อเนื่องอย่างมีระบบ ไม่ให้ขาดช่วง” จะเห็นได้ว่า การที่เราได้รับรู้เรื่องราวในอดีตว่า กรุงสุโขทัย กรุงศรีอยุธยา ดำเนินการปกครองมาอย่างไร วิถีชีวิตของคนในสมัยนั้นเป็นอย่างไร การจัดการศึกษาเป็นลักษณะอย่างไรนั้น ก็เพราะมีการทำกิจกรรมที่ต่อเนื่องจากเอกสาร การบอกเล่า สารคดี ในรูปแบบของประวัติศาสตร์ที่ มิฉะนั้น หากขาดช่วงตอนไปก็จะทำให้เราลำดับไม่ได้ เหมือนการต่อจิ๊กซอว์ก็จะไม่สมบูรณ์

การติดตามเป็นสิ่งจำเป็นในการจัดทำฐานข้อมูลของทุกสถาบัน ทุกองค์กร โดยเฉพาะหน่วยงานการศึกษาด้วยแล้ว ต้องยอมรับว่ามีเม็ดเงินเรื่องนี้เพิ่มขึ้นเป็นอันที่เดียว เริ่มจากที่มหาวิทยาลัยผลิตครูแล้วติดตามประเมินการสอน การติดตามคุณภาพของนักเรียน การติดตามการบริหารจัดการที่ครูคนนั้นเข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้อง และผลที่ปรากฏออกมาโดยภาพรวมเป็นไปในเชิงลบหรือบวก แม้กระนั้น สถานศึกษาจะต้องติดตามให้คะแนนเริ่มจากห้องพักครู โต๊ะนั่งทำงานของครู เป็นการติดตามเพื่อประเมินในรูปของกิจกรรม ๕ ส คือ สะอาด สะอาด สะดวก สุขลักษณะ และสร้างนิสัย (ให้มีทัศนคติที่ดี)

2.5 แนวคิดเกี่ยวกับการประเมินผลงาน

การประเมินผลงาน คืออะไร? เราตอบได้ว่า คือ กระบวนการหาผลประโยชน์ ความคุ้มค่าจากการดำเนินการกิจการนั้น ๆ เช่นเดียวกับการที่เราทำธุรกิจค้าขายมะม่วง สิ่งที่เป็นดอกเป็นผลคือกำไร ในที่นี้ขอยกตัวอย่างการปฏิบัติงานของเจ้าพนักงานองค์กรหนึ่ง คือ การประเมินผลที่สอดคล้องภาระหน้าที่ของเขา คือ กระบวนการประเมินผลสิ่งที่พนักงานประพฤติปฏิบัติให้แก่ องค์กร หรือสิ่งที่องค์กรได้รับจากพนักงานภายในเวลาที่กำหนด จากนั้นป้อนกลับผลการ ประเมินการปฏิบัติงาน เพื่อให้พนักงานได้ทราบว่าตนปฏิบัติงาน ได้ผลดีมากน้อยเพียงใด และ แนะนำให้พนักงานรู้ถึงวิธีการที่พวกเขาจะต้องปฏิบัติงานให้ได้ดี

ความสำคัญของเรื่องตามจุดประสงค์ของการประเมินผลงาน คือ การประเมินผลงาน สามารถนำมาใช้เป็นเครื่องมือ เพื่อปรับปรุงการปฏิบัติงานและพัฒนาความก้าวหน้าในอาชีพการงาน และ

ยังใช้เป็นเครื่องมือในการบริหาร ซึ่งรวมถึงการตัดสินใจ เกี่ยวกับการเลื่อนตำแหน่งของพนักงานด้วย วัตถุประสงค์ของการประเมินผลงานสามารถแยกเป็นหัวข้อได้ดังนี้

1. **เพื่อทราบผลการปฏิบัติงานของพนักงาน** ช่วยให้ผู้บริหารสามารถตัดสินใจได้ว่า ผลตอบแทนที่พนักงานได้รับเหมาะสมกับความรับผิดชอบหรือไม่
2. **เพื่อทราบศักยภาพและจุดเด่นจุดด้อยของพนักงาน** การประเมินผลช่วยให้ทราบถึงระดับความสามารถที่แฝงอยู่ของพนักงาน การหาจุดเด่นเพื่อส่งเสริมและพัฒนาความสามารถของพนักงานให้ใช้ประโยชน์ได้อย่างเต็มที่ ส่วนการหาจุดด้อย เพื่อพิจารณาหามาตรการแก้ไขปรับปรุงประสิทธิภาพในการทำงานของพนักงาน
3. **เพื่อทราบคุณสมบัติที่จำเป็นในการเลื่อนตำแหน่ง** ผลการปฏิบัติงานแสดงให้เห็นถึงความพร้อมของพนักงานในการเลื่อนตำแหน่งให้รับผิดชอบสูงขึ้น
4. **เพื่อเสริมสร้างและรักษาสัมพันธภาพอันดีระหว่างผู้บังคับบัญชากับพนักงาน** การปรึกษาหารือ การให้ความดีความชอบ และการโยกย้ายพนักงานอย่างเหมาะสม ตลอดจนการเลื่อนตำแหน่งด้วยความเป็นธรรม จากการใช้ผลการปฏิบัติงานเป็นหลักในการพิจารณา ย่อมนำมาซึ่งความเข้าใจอันดีระหว่างพนักงานกับผู้บังคับบัญชา
5. **เพื่อเสริมสร้างและรักษาประสิทธิภาพการปฏิบัติงานขององค์กร** การนำเอาผลการประเมินไปใช้ เพื่อปรับปรุงประสิทธิภาพการปฏิบัติงานขององค์กรให้ดีขึ้น และรักษาระดับการปฏิบัติงานให้อยู่ในระดับที่ต้องการอยู่เสมอ (นิยามธุรกิจ: การบริหารทรัพยากรมนุษย์ 1/3)

นักวิชาการของสถาบันพัฒนาข้าราชการพลเรือน สำนักงาน ก.พ. (การประเมินผลการฝึกอบรม, เอกสารประกอบการฝึกอบรม เรื่อง การฝึกอบรม, กองวิชาการ, สำนักงาน ก.พ. 2520: 188) ให้ความเห็นเกี่ยวกับการประเมินผลโครงการฝึกอบรมว่า "การประเมินผลในการฝึกอบรม หมายถึง การวัดผล การฝึกอบรม แล้วนำมาวิเคราะห์และประเมินการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้เข้ารับการฝึกอบรม"

นายทอง ทองเต็ม (การประเมินผลการฝึกอบรม, เอกสารประกอบการบรรยาย :เอกสารอัดสำเนา) แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับโครงการฝึกอบรมว่า "กระบวนการในการวัดผลการฝึกอบรม ว่าผู้เข้าอบรม มีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ทางด้านความคิด ความรู้สึกและการกระทำ ในลักษณะใด และเพียงใด เมื่อเปรียบเทียบกับ วัตถุประสงค์ของ โครงการฝึกอบรมที่ได้กำหนดไว้"

นันทนา รวงชากร (หลักการและแนวทางการประเมินผลการฝึกอบรมหลักสูตรนักบริหารระดับต่าง ๆ ของกระทรวงสาธารณสุข :2531) ให้ความหมายเกี่ยวกับโครงการฝึกอบรมว่า "กระบวนการศึกษาพฤติกรรม 3 ประการ ได้แก่ พฤติกรรมด้านความคิด (Thinking) ความรู้สึก (Feeling) และการ

ปฏิบัติ (Acting) ของผู้ผ่านการอบรม ว่าเปลี่ยนแปลงอย่างไร หลังจากผ่านการอบรมช่วงระยะหนึ่ง ๆ โดยเปรียบเทียบกับวัตถุประสงค์ของโครงการที่วางไว้"

อาชวัน วายวานนท์ และ วินิต ทรงประทุม (การฝึกอบรมและพัฒนาผู้ปฏิบัติงานในระบบ : 2523) ให้ความหมายเกี่ยวกับโครงการฝึกอบรมว่า "การที่ตัวระบบเองถูกนำมาพิจารณาและประเมินเพื่อให้แน่ใจว่า เนื้อหา ลำดับ กลยุทธ์ เจ้าหน้าที่ สิ่งอำนวยความสะดวก อุปกรณ์และเอกสารเกี่ยวกับการฝึกอบรมต่าง ๆ ได้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ เหมาะสมกับผู้เข้าอบรม และได้ทำงานต่าง ๆ ตามที่กำหนดไว้จริง ๆ หรือไม่.." ส่วนการติดตามผลการอบรม หมายถึง "...การทำให้ระบบการฝึกอบรมสมบูรณ์ด้วยการ ติดตามผล ผู้สำเร็จการอบรมไปแล้ว เพื่อให้ทราบผลพิสูจน์อันแท้จริงของประสิทธิผลของระบบการฝึกอบรมและพัฒนา โดยการวัดคุณภาพ ของผลการปฏิบัติงานของผู้สำเร็จการอบรม"

งานวิจัยที่เกี่ยวกับการประเมินผลการดำเนินงานนั้น การประเมินผลการปฏิบัติงาน (performance appraisal) เป็นกระบวนการกำหนดความคาดหวังในการปฏิบัติงานของพนักงาน แล้วมีการวัดผล การประเมินผล และการบันทึกผลการปฏิบัติงานให้สัมพันธ์กับความคาดหวังนั้น แล้วส่งเป็นข้อมูลย้อนกลับให้พวกเขาได้ทราบ โดยมีจุดมุ่งหมายหลัก คือแรงกระตุ้นในทางบวกต่อการปฏิบัติงาน แต่อาจใช้ในจุดมุ่งหมายอื่นได้ด้วย เช่น การเพิ่มค่าจ้าง การวางแผนการปฏิบัติงานในอนาคต การกำหนดความจำเป็นในการฝึกอบรมและการพัฒนา และการประเมินศักยภาพของบุคคลเพื่อเลื่อนตำแหน่งที่สูงขึ้น เป็นต้น (Peck 1984 อ้างใน Bartol & others : 1998) ดังนั้น การประเมินผลการปฏิบัติงานจึงทำหาคือ ต่อบทบาททางการบริหารหลายประการ โดยเฉพาะการประเมินนั้นต้องมองหลายมิติ (multi-dimension) มีการประเมินที่หลากหลาย เช่น มีทั้งการประเมินที่เน้นพฤติกรรมและการประเมินที่เน้นผลลัพธ์ เป็นต้น (Cascio : 1989) การประเมินที่เน้นพฤติกรรม (behavioral-orientation) มี 2 วิธีที่สำคัญ คือ

1.วิธีมาตราประมาณค่าแบบกราฟฟิก (Graphic Rating Scales) กำหนดเป็นรายการพฤติกรรมหรือคุณลักษณะทั่ว ๆ ไปไว้ในตาราง (เช่น การมาทำงาน คุณภาพของงาน ปริมาณงาน ความสัมพันธ์กับคนอื่น หรือความรู้ในงาน เป็นต้น) เพื่อใช้ประเมินผลการปฏิบัติงานของพนักงาน ข้อดีสำหรับวิธีการนี้คือ รายการพฤติกรรมหรือคุณลักษณะมีลักษณะกว้าง ๆ สามารถยืดหยุ่นนำไปใช้กับงานอื่นที่แตกต่างกันได้ แต่ก็อาจมีความสับสนบางประการ เช่น บางพฤติกรรมหรือบางคุณลักษณะในงานที่แตกต่างกัน อาจจะแปลความหมายไม่ตรงกัน เช่น คำว่า "คุณภาพ" ของงานหนึ่งอาจแตกต่างจากของอีกงานหนึ่ง เป็นต้น ดังนั้น เพื่อแก้ข้อบกพร่องดังกล่าว จึงได้มีกรพัฒนาอีกวิธีการหนึ่งขึ้นมา คือ

2. วิธีมาตราประมาณค่าพฤติกรรมที่จัดแบ่งเป็นระดับชั้น (Behaviorally Anchored Rating Scales: BARS) โดยมีชุดของพฤติกรรมที่จัดตามลำดับชั้น

สำนักทดสอบทางการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2551:1) กล่าวว่า เทคนิคการการทำประเมินผลในชั้นเรียน (Classroom Assessment Techniques) เป็นการประเมินผลที่ครูผู้สอนเป็นผู้ดำเนินการ โดยทำควบคู่ไปกับกระบวนการเรียนการสอน โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อหาคำตอบว่า นักเรียนมีความก้าวหน้าหรือไม่ เพียงใด จากการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนนั้น ๆ เทคนิคที่ใช้ในการประเมินผลในชั้นเรียนนั้นมีมากมายหลายวิธี ซึ่งเทคนิคเหล่านี้ สามารถที่จะนำมาใช้ประเมินผลการเรียนรู้ของนักเรียนได้ โดยต้องสัมพันธ์กับกิจกรรมการเรียนการสอน เชื่อมโยงกับเนื้อหาสาระของแต่ละรายวิชา และจะต้องสอดคล้องกับวัตถุประสงค์การเรียนรู้ การประเมินผลในชั้นเรียนเป็นการวัดการแสดงผลของนักเรียนในชั้นเรียน โดยที่ครูผู้สอนหลาย ๆ ท่านพบว่า การประเมินผลที่ดีต้องได้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์เกี่ยวกับการเรียนรู้ของนักเรียน ในขณะที่เดียวกันจะต้องใช้เวลาน้อยที่สุดในการประเมินด้วยเช่นกัน ผลการประเมินนี้ สามารถนำไปใช้ในการพัฒนาความก้าวหน้าของนักเรียน และเพื่อนำไปปรับใช้ในกระบวนการเรียนการสอนได้

จรัลศักดิ์ หาญณรงค์ (การประเมินผลการฝึกอบรม, 2520: 188) กล่าวถึงการประเมินผลโครงการฝึกอบรมว่า หมายถึง "การศึกษาข้อมูลตามสภาพความเป็นจริง เพื่อประเมินค่าโปรแกรมฝึกอบรมที่จัดขึ้นเพื่อพัฒนาบุคคลกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งนั้น ได้บรรลุผลตามความมุ่งหมายหรือไม่

สรุปได้ว่า การประเมินผล หมายถึง การวินิจฉัยและค้นหาความสำเร็จผลที่ต้องการวินิจฉัยหรือได้รับทราบถึงความคุ้มค่าหรือความเสี่ยงจากกิจการนั้น ๆ โดยวิธีการหาระดับความพึงพอใจ ความต้องการที่ออกมาว่าน้อยหรือมากเพียงใด

2.6 เอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ณรงค์ ชื่นนิรันดร์¹ ผู้สื่อข่าว 8 ว. ส่วนข่าวและรายการ ภูมิภาค สำนักประชาสัมพันธ์เขต 6 กล่าวไว้ในเรื่องสื่อวิทยุกระจายเสียงว่า รูปแบบรายการ (Format) คือการจัดและผลิตรายการวิทยุกระจายเสียงสามารถแบ่งรูปแบบ ของรายการออกเป็นประเภทต่าง ๆ ได้ 9 ประเภท

1. รายการข่าว (News Program) หมายถึง รายการที่จัดทำขึ้นเพื่อรายงานเหตุการณ์สำคัญ ๆ ที่เกิดขึ้นแล้วให้ผู้ฟังได้รู้ว่าใคร ทำอะไร ที่ไหน เมื่อไร ทำไม และอย่างไร การรายงานเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเรียกว่า "News Reporting"

¹ ณรงค์ ชื่นนิรันดร์, สื่อวิทยุกระจายเสียง, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาราช, 2549), หน้า 5.

2. รายการสนทนา (Talk) รายการสนทนาเป็นรายการพูดคุย แต่การพูดคุยโดยตรงกับผู้ฟัง หากแต่เป็นการสนทนาระหว่างผู้ร่วมรายการ ตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป โดยมีคนใดคนหนึ่งเป็นผู้ดำเนินรายการ ทำหน้าที่ควบคุมให้การสนทนาให้อยู่ในขอบเขต และคอยนำการสนทนาจากเรื่องหนึ่งไปสู่เรื่องหนึ่ง อย่างมีระเบียบเป็นขั้นเป็นตอน และผู้ดำเนินรายการสนทนาพร้อมออกความคิดเห็นไปกับผู้ร่วมรายการด้วย นอกจากนี้ยังทำหน้าที่เชื่อมโยงการสนทนา และพูดคุยโดยตรงกับผู้ฟังด้วย เช่นการขึ้นต้นการสรุปข้อความการสนทนา และรูปแบบจะเป็นการแสดงความความคิดเห็น การวิเคราะห์ข้อมูลข่าวสาร ในรายการ เป็นต้น รายการสนทนายังสามารถแยกย่อยเป็นรายการอื่นๆ ได้อีกคือ รายการแพทย์ รายการตอบปัญหาสุขภาพ และรายการสตรี เช่น รายการ ผู้หญิงถึงผู้หญิง

3. รายการสัมภาษณ์ (Interview) รายการที่มีบุคคลตั้งแต่ 2 คนขึ้นไปมาซักถามเรื่องราวปัญหา ข้อข้องใจให้ผู้รับฟัง โดยมีผู้สัมภาษณ์ 1 คน ทำหน้าที่เป็นผู้ซักถาม ส่วนผู้ให้คำสัมภาษณ์ที่เป็นผู้ตอบคำถามคือผู้ถูกสัมภาษณ์ สดแล้วแต่ความเหมาะสมของเวลาในรายการและเนื้อหา ที่จะสัมภาษณ์ว่าควรจะเชิญใครมาสัมภาษณ์

4. รายการอภิปราย (Panel Discussion) เป็นรายการพูดคุยอีกลักษณะหนึ่ง คือ ไม่ใช่เป็นการพูดคุยกับผู้ฟังโดยตรง แต่เป็นการพูดคุยออกความคิดเห็น ในหัวข้อใดหัวข้อหนึ่ง หรือเรื่องใดเรื่องหนึ่ง แต่ผู้ร่วมอภิปรายต่างแสดงความคิดเห็นต่างทัศนะกัน โดยเป็นการแสดงความคิดเห็นไปที่ละคน อย่างมีระเบียบ โดยมีผู้ที่ดำเนินการอภิปรายเป็นผู้ควบคุมให้รายการดำเนินไปตามแนวและขอบเขตที่ได้วางไว้ ผู้ดำเนินการอภิปรายจะทำหน้าที่เพียงนำอภิปราย และทำหน้าที่สรุปความคิดเห็นของผู้ร่วมอภิปราย แต่ไม่ร่วมอภิปรายเหมือนรายการสนทนา ส่วนใหญ่แล้ววัตถุประสงค์ของการอภิปราย คือ ต้องการที่จะฟังความคิดเห็นจากบุคคลต่าง ๆ ในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ซึ่งบุคคลเหล่านั้นอาจมีความเห็นไม่ตรงกัน หรือมีความเห็นตรงกัน รายการอภิปรายในแต่ละครั้งไม่ควรเชิญผู้ร่วมอภิปรายมากเกินไป และไม่ควรมีเกิน 4 คน เพราะถ้าพูดเรื่องใดเรื่องหนึ่งมากเกินไปผู้ฟังอาจเบื่อได้

การอภิปรายอาจทำได้หลายลักษณะ และมักเรียกชื่อรายการตามลักษณะการอภิปรายคือ อภิปรายโต๊ะกลม อภิปรายเป็นคณะ (Group Discussion) การอภิปรายเป็นแผง (Panel Discussion) รายการอภิปรายอีกรูปแบบหนึ่งก็คือ "Talk Show" หมายถึงการเชิญผู้ร่วมรายการมาพูดคุยในรายการ โดยมีผู้ดำเนินรายการ ทำหน้าที่พูดคุยคล้ายกับการอภิปราย แต่เนื้อหาสาระในรายการ จะเป็นเรื่องเบา ๆ สนุก ไม่เป็นวิชาการ บางครั้งอาจคุยกันในเรื่องตลก ส่วนใหญ่จะอยู่ในรายการของโทรทัศน์มากกว่า

พระศรีอริยะ ปิยสีโล¹ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การบริหารและรูปแบบวิทยุกระจายเสียงที่เหมาะสมในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่เยาวชนของวิฑูษุมชน วัดสามพราน จังหวัดนครปฐม ผลการวิจัยพบว่า รายการที่เหมาะสมได้แก่รายการเพลง รายการสนทนาปัญหาเยาวชน และรายการละครที่สอดแทรกธรรมะ คุณธรรม ศีลธรรมและคติเตือนใจ ส่วนผู้จัดรายการนั้นต้องมภาพลัษณ์ที่ดี มีความประพฤติดี เป็นแบบอย่าง มีมนุษยสัมพันธ์ มีความรู้ดีในเรื่องธรรมะ ใช้ภาษาถูกต้อง พุดจาไพเราะ พุดชัดเจน มีลีลาการจัดรายการธรรมให้สนุกสนาน มีเนื้อหาที่กะทัดรัด แต่ได้ใจความเปิดโอกาสให้มีการถามตอบปัญหาธรรมะอย่างต่อเนื่อง

พระมหาวิฐานวโร² ได้กล่าวถึงรูปแบบการเผยแผ่ธรรมะในตำราเรื่อง **ธรรมนิเทศ** ว่า การเทศนาธรรม เป็นเรื่องเฉพาะการแสดงธรรมโดยรูปแบบต่าง ๆ ได้แก่การปาฐกถาธรรม การบรรยายธรรม การอภิปรายธรรม ในที่นี้จึงเน้นไปที่การเทศนาซึ่งเป็นรูปการเผยแผ่ศาสนาของพระสงฆ์ การเทศนาธรรมนี้ ถือว่าเป็นภาระหน้าที่ของพระสงฆ์หรือบุคคลากรทางศาสนาตามประเพณีนิยมของชาวไทย โดยเป็นรูปแบบการเทศน์อันมีสงฆ์ 1 ธรรมาสน์บ้าง เทศน์ 2 ธรรมาสน์ บ้าง 3 ธรรมาสน์ บ้าง เทศน์ทำนองแห่บ้าง เพื่อกล่อมจิตใจให้อ่อนโยนนุ่มนวลเข้าหาปฏิบัติธรรม ธรรมะนั้นเป็นสิ่งดีมีค่าในตัวแล้ว ข้อสำคัญอยู่ที่พระสงฆ์มีเทคนิคหรือวิธีการคัดเลือกสรรหลักธรรมะที่เหมาะสมแก่โอกาส แก่สถานที่ แก่บุคคลระดับต่าง ๆ อย่างไร โดยเฉพาะอย่างยิ่งจะมีเทคนิคการพูดให้ตีจนกระทั่งผู้คนติดตามฟัง หากไม่ได้ฟังคราใดดูเหมือนว่าชีวิตไม่สมบูรณ์แขนขาพิการไปข้างใดข้างหนึ่งอย่างนั้น การติดตามที่ว่านี้ ฝรั่งเศสเรียกว่า Impression ภาษาบาลีใช้คำว่า เสน่ห์ซึ่งแปลว่ายางใย เปรียบเสมือนแม่เหล็กที่จะเกาะติดสิ่งสองสิ่งขึ้นไปเข้าไว้ด้วยกัน นักร้อง นักแสดง บางคนมีแฟนเพลง แฟนละครติดตามมากมาย สามารถตั้งเป็นสโมสรของดาราคณนั้นคนนี้ แม้กระทั่งนักจัดรายการวิทยุก็ติดตามกัน ในครั้งพุทธกาลก็มีพระวัคกลีที่คอยติดตามชมรูปพรรณศรีมีของพระพุทธเจ้า อันที่จริงพระพุทธเจ้าทรงรู้วาระจิตของพระวัคกลี จึงตรัสกับพระวัคกลีว่า คุณก่อนวัคกลี เธอจะตามดูกายอันเปื่อยเน่าของเราไปทำไม จะมีประโยชน์อะไรกับกายอันเปื่อยเน่านี้ ขอให้เธอทราบ ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นชื่อว่าเห็นเรา ผู้ใดเห็นเราผู้นั้นชื่อว่าเห็น

¹ พระศรีอริยะ, การบริหารและรูปแบบรายการวิทยุกระจายเสียงที่เหมาะสมในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่เยาวชนของวิฑูษุมชน วัดสามพราน จังหวัดนครปฐม, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, หน้าบทคัดย่อ.

² พระมหาวิฐานวโร, รายวิชา ธรรมนิเทศ วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2559. หน้า 48-49.

ธรรม พระพุทธเจ้ามีอุบายชั้นเลิศ โดยพยายามให้วัฏกลมมองเห็นกายของพระองค์เป็นทางผ่านไปสู่ความเข้าใจธรรม

รัชนิวรรณ ทรัพย์รุ่งเรือง¹ ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง ความต้องการรูปแบบรายการวิทยุการเกษตร ม.ก. บางเขน : ศึกษาเฉพาะกรณีผู้ฟังที่มีจุดหมายติดต่อเข้ามาในรายการช่วยคิดช่วยทำ ปริญาวิทยาสาตรมหาบัณฑิต กล่าวถึงรูปแบบรายการวิทยุมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ซึ่งรายการช่วยคิดช่วยทำว่า หมายถึงวิธีการ การนำเสนอเนื้อหาของรายการวิทยุทางการเกษตรของสถานีวิทยุ ม.ก. บางเขน อันประกอบด้วย รูปแบบพูดคุยกับผู้ฟัง รูปแบบการสนทนา รูปแบบสัมภาษณ์ รูปแบบอภิปราย รูปแบบข่าว รูปบรรยายเหตุการณ์ รูปตอบปัญหา รูปแบบบทความวิทยุ

พระครูสิริรัตนาวุฒิ์ และคณะ² ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “แนวการพัฒนา รูปแบบรายการธรรมะทางสถานีวิทยุพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช โดยมีวัตถุประสงค์ศึกษาสภาพปัญหาในการเผยแพร่ธรรมะ ศึกษาแนวทางพัฒนา รูปแบบการเผยแพร่ธรรมะ และการส่งเสริมการนำรูปแบบการเผยแพร่ธรรมะไปประยุกต์ใช้ โดยใช้กลุ่มประชากรศึกษาที่อาศัยอยู่ในเขตอำเภอเมืองจังหวัดพิษณุโลก อำเภอบางกระทุ่ม และอำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก จำนวน 50 ท่าน

ด้านสถานภาพของผู้รับฟังรายการธรรมะ พบว่า โดยแยกเป็นพระสงฆ์และคฤหัสถ์ พบว่า โดยมีผู้ฟังที่เป็นคฤหัสถ์มากกว่าพระสงฆ์ คิดเป็นร้อยละ 72.00 ผู้รับฟังมีช่วงอายุที่มากที่สุดอยู่ระหว่าง 30 ถึง 50 ปี คิดเป็นร้อยละ 56 มีระดับการศึกษาของผู้รับฟังระดับ ม. 6 คิดเป็นร้อยละ 32.00

ด้านการดำเนินงาน พบว่า โดยแยกเป็นวันที่รับฟังรายการ วันพุทธมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 44.00 เวลาที่รับฟังรายการธรรมะเวลาเช้ามากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 52.00 เครื่องรับฟังรายการธรรมะใช้เครื่องวิทยุแบบทรานซิสเตอร์ คิดเป็นร้อยละ 58.00 พื้นที่ที่รับฟังรายการธรรมะมากที่สุดคือเขตอำเภอเมืองพิษณุโลก คิดเป็นร้อยละ 96.00 รายการสุดท้ายคือ รูปแบบรายการธรรมะที่รับฟัง คือรูปแบบเทศน์อานิสงส์ คิดเป็นร้อยละ 46.00

¹ รัชนิวรรณ ทรัพย์รุ่งเรือง. ความต้องการรูปแบบรายการวิทยุการเกษตร ม.ก. บางเขน : ศึกษาเฉพาะกรณีผู้ฟังที่มีจุดหมายติดต่อเข้ามาในรายการช่วยคิดช่วยทำ. ปริญาวิทยาสาตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2543. หน้า 3.

² พระครูสิริรัตนาวุฒิ์, พระครูและคณะ. “แนวการพัฒนา รูปแบบรายการธรรมะทางสถานีวิทยุพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช, 2552. หน้าบทคัดย่อ.

2.7 กรอบแนวคิด

